

ISTORIOGRAFIA ILUMINISTĂ DESPRE EVOLUȚIA INSTITUȚIONALĂ A BISERICII ROMÂNE UNITE ÎN TIMPUL EPISCOPULUI IOAN BOB

O nouă cercetare a luminismului românesc din perspectiva evoluției ideilor poate demonstra necesitatea revenirii asupra unor opinii consacrate, prin luarea în discuție a noi puncte de vedere cărora li s-a acordat prea puțină atenție până acum. Deja Ernst Cassirer, în cunoscuta sa lucrare consacrată veacului Luminilor, interogându-se asupra trăsăturii dominante a gândirii acestui secol, remarcă grava eroare care se face atunci când se exagerează atitudinea critică și sceptică față de religie. Dimpotrivă, continua filosoful german, noua edificare și renovare a lumii este așteptată și cerută chiar de la religie¹. Aplicabilă cel puțin spațiului german și englez, observația sa are o și mai mare relevanță pentru răsăritul continentului, care nu a aderat la strigătul de revoltă al lui Voltaire împotriva bisericii.

Examinarea din această perspectivă a istoriografiei ecleziastice a Școlii Ardelene este grăitoare. Pentru românii transilvăneni, Biserica era chemată să contribuie la edificarea lumii moderne, nelipsind însă nici aspirația spre o renovare a credinței propriu-zise. Dimitrie Popovici, analizând activitatea cărturarilor transilvăneni de la sfârșitul secolului XVIII, sublinia că, în ciuda formației lor teologice, ei nu se concentrează asupra discuțiilor de ordin religios². Opere precum cele ale lui Samuil Micu și Petru Maior au receptat ideile mișcării de renovare din interiorul Bisericii catolice, îndeosebi galicanismul și jansenismul, care erau puse în slujba unor idealuri proprii³, într-un climat european ce cunoștea o slăbire a aspectului teologic al disputelor religioase⁴.

Dar, dincolo de influența gândirii europene, însăși calea de dezvoltare a Bisericii românești din Transilvania care capătă, încă în secolul XVII, un aspect național, accentuat în secolul următor prin unirea cu Biserica Romei și evoluția ulterioară a instituției ecleziastice, era în măsură să conducă la ideea conceperii acestei instituții, în spirit galican, ca fiind în primul rând națională. Este de reținut, sub acest aspect, interpretarea dată de Lucian Blaga actului unirii religioase, într-o lucrare remarcabilă prin profunzimea analizei⁵.

Aceste aspecte nu epuizează însă problematica influenței Reformei catolice în spațiul românesc. Cu antecedente încă în momentele imediat următoare înfăptuirii unirii religioase, sub episcopatul lui Atanasie Anghel și Ioan Patachi⁶, încercarea de renovare a Bisericii românești cunoaște o dezvoltare accentuată în timpul episcopilor Ioan Inochentie Micu, Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic și Grigore Maior. Formați în atmosfera Reformei catolice aceștia răspundeau, incontestabil, și unor necesități interne de reedificare, pe baze moderne, a Bisericii în fruntea căreia se aflau, de remodelare a clerului și credincioșilor⁷.

În același timp, ei au venit în contact cu întreaga discuție despre drepturile episcopatului, repuse în vigoare de conciliul de la Trent și reafirmate de jansenism, cu polemicile dintre janseniști și iezuiți, în fine cu extraordinara dezvoltare a ideii galicane, contrapusă de suveranii temporali unei autorități pontificale excesive. Toate aceste discuții fundamentau, în condiții proprii, autonomia episcopiei unite de Făgăraș în cadrul lumii catolice și mai ales față de ingerințele teologului iezuit. Pe de altă parte, ei au aderat la noul model de viață impus lumii catolice de hotărârile conciliului tridentin, fără a face concesii

¹ Ernst Cassirer, *La philosophie des Lumières*, Paris, 1970, p.153-155.

² Dimitrie Popovici, *La littérature Roumaine à l'Époque des Lumières*, Sibiu, 1945, p.9.

³ Pompiliu Teodor, *Ecouri janseniste și galicane în cultura românească*, în vol. *Interferențe iluministe europene*, Cluj, 1984, p.84.

⁴ Pierre Barrière, *La vie intellectuelle en France. Du XVI-e siècle à l'Époque contemporaine*, Paris, 1961, p.361-362.

⁵ Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania în secolul al XVIII-lea*, ed. de George Ivașcu, București, 1966, p.34-42.

⁶ Petru Maior, *Istoria Bisericii românilor...*, Buda, 1813, p.355-389. Aici sunt redacte actele sinoadelor ținute de cei doi episcopi, prin prevederile cărora se încerca reglementarea, în sens catolic, a instituțiilor Bisericii unite, ca și a comportamentului religios al clerului și credincioșilor.

⁷ Pentru programul de reformare a Bisericii inițiat de Reforma catolică vezi Jean Delumeau, *Le catholicisme entre Luther et Voltaire*, Paris, 1971, *passim*.

catolicismului sub raportul respectării ritului și, în mare măsură, chiar a credinței ortodoxe⁸.

Ioan Inochentie Micu și îndeosebi Petru Pavel Aron vor începe organizarea instituțională a Bisericii românești în spiritul Reformei catolice, continuată de episcopii următori. Este necesară disocierea a două niveluri de receptare a programului de reformă: pe de o parte trebuie subliniată influența Reformei catolice, așa cum o consacrase conciliul tridentin, asupra activității și gândirii episcopilor și clerului înalt, pe de altă parte prezența atitudinilor galicane, dar care, de la un moment dat, vor deveni tot mai puțin manifeste la nivelul conducerii episcopatului. În acest sens trebuie interpretată și evoluția de la sfârșitul secolului, când reprezentanții Școlii Ardelene, dincolo de orice îndoială atașați unirii cu Biserica Romei, vor reproșa episcopului Ioan Bob pierderea din vedere a autonomiei Bisericii românești. Contrar unor opinii consacrate, ar fi o gravă eroare neglijarea dimensiunii spirituale, de misiune pastorală, a conceptului de "luminare" în cazul lui Samuil Micu sau Petru Maior. Ei erau însă adepții, în cadrul Reformei catolice și bazându-se pe tradițiile ortodoxe, ai unei Biserici românești de model galican, ceea ce-i diferențiază în mare măsură de conducerea episcopatului. Incontestabil că se poate sesiza, din această perspectivă, și o laicizare a luminismului românesc, o preponderență câștigată de elementul național, o profundă mișcare anticonfesională⁹ sesizată, istoriografic vorbind, de Petru Maior - în *Istoria Bisericii românilor* - chiar la nivelul clerului de jos și al credincioșilor.

Dar contactul cu ideile Reformei catolice cunoaște și o aspirație spre renovarea credinței. S-a discutat, în istoriografie, despre semnificația aderenței românilor la jansenism, în care găseau pledoaria pentru reîntoarcerea la creștinismul originar - aceasta însemnând pentru ei tradiția ortodoxă pe care puneau un atât de mare preț -, dar și orientarea antiiezuită îmbrățișată în lupta pentru apărarea autonomiei Bisericii românești¹⁰. Circulația cărților Reformei catolice între români, prezența lor în bibliotecile particulare¹¹, constituie argumente în acest sens. Mai ales clarificările aduse de Kőllő Károly cu privire la răspândirea lecturilor janseniste în Transilvania, inclusiv printre români¹², ne demonstrează faptul că, departe de a reprezenta doar o atitudine politică, de frondă împotriva ingerințelor catolice, aderența la ideile de reformă a fost reală, respingându-se credința catolicismului Contrareformei în favoarea ideilor novatoare, aici întâlnindu-se cu credința ortodoxă la care nu renunțaseră prin unire.

Pornind de la aceste necesare delimitări, studiul de față își propune relevarea influenței mișcării de renovare a catolicismului asupra Bisericii greco-catolice din Transilvania, în ultima parte a secolului XVIII și la începutul secolului XIX, în perioada în care la conducerea ei se afla episcopul Ioan Bob.

Trebuie subliniată însă, așa cum anticipam, receptarea diferențiată a ideilor Reformei catolice. Nu toți membrii clerului român unit erau bucuroși sau pregătiți să îmbrățișeze idei precum cele galicane, janseniste, cele referitoare la libertatea gândirii în chestiunile de credință și nici chiar noua teologie catolică a secolului. Exista o generație mai tânără de clerici, incontestabil cărturari de o cultură aleasă, dar care nu adera la noua ideologie în curs de afirmare. Era foarte normal ca Petru Maior, ca și ceilalți reprezentanți ai tinerei generații, iozefiniști convinși, să se distanțeze de concepțiile aceleia.

Ioan Bob, succesorul pe scaunul episcopal al lui Grigore Maior, ajuns la această înaltă demnitate datorită principiilor care guvernau politica religioasă iozefină, nu poate fi încadrat, cu siguranță, în prima categorie. Reticența sa față de monahism nu a fost dictată doar de politica imperială, ci era o proprie convingere. Dar, educat fiind la Tyrnavia, unde a beneficiat mai puțin de contactul cu ideile novatoare pe care Roma sau Viena îi puteau oferi, el nu și găsește locul nici în cea de-a doua categorie. Dimpotrivă, Ioan

⁸ Pornind de la aceste idei trebuie amendată opinia lui Nicolae Iorga asupra dezvoltării culturii naționale la Blaj. Vezi *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, ed. de Georgeta Penelea, București, 1989, p.306-309.

⁹ Pompiliu Teodor, *L'esprit de la révolution démocratique et le mouvement politique de Transylvanie à la fin du XVIII-e et au commencement du XIX-e siècle*, în vol. *La Révolution française et les Roumains. Impact. Images. Interprétations. Études à l'occasion du bicentenaire publiées par Al. Züb, Iași, 1989.*

¹⁰ Idem, *Ecouri janseniste și galicane...*, p.89.

¹¹ Idem, *Două biblioteci particulare românești de la sfârșitul secolului al XVIII-lea*, în *Studii și cercetări de bibliologie*, II, 1957, *passim* și Iacob Mârza, *Orizont livresc iluminist în biblioteci românești din Transilvania (mijlocul secolului al XVIII-lea - primele decenii ale secolului al XIX-lea)*, în *Apulum*, XXVI, 1989, *passim*.

¹² Kőllő Károly, *Problema libertății voinței în contextul ideologiei luministe din Transilvania. Câteva considerații pe marginea unui manuscris acefal din fondul Timotei Cipariu*, în *Confluente literare. Studii de literatură comparată româno-maghiară*, București, 1993, *passim*.

Bob se formează într-o atmosferă catolică destul de conservatoare și aceasta îl va influența în tot cursul vieții.

În ceea ce privește poziția sa față de iozefinism, cel mai bine a fost surprinsă de Octavian Bârlea, care a observat, pe de o parte, considerația filială și obediența față de Roma a episcopului, acesta încadrându-se astfel perfect în statutul demnității sale, și pe de altă parte lipsa oricărei rezistențe - inutile - față de decretele și doctrina febroniană promovată de Iosif al II-lea¹³. În tot timpul domniei acestuia el a respectat galicanismul impus de la Viena, iar după 1790 bunele relații cu Roma vor mai fi stânjenite doar de războaiele napoleoniene¹⁴.

Evoluția instituțională a Bisericii unite în vremea episcopului Ioan Bob este surprinsă într-o lucrare contemporană reprezentativă de istorie ecleziastică - *Istoria Bisericei românilor* de Petru Maior.

În cuvântul introductiv al acestei lucrări istoricul formulează o adevărată profesiune de credință: "...măcar că spune el - de obște obicei este istoricilor, a nu scrie faptele cele scălciate ale celor puternici până sunt în viață aceștia, pentru ca să nu fie supărați întru nenorocire de puterea lor, eu totuși, pentru dragostea adevărului, cu carea îmi este învăpăiată inima, mai bucuros am fost să sufăr primejdia, de va fi așa voia Celui Înalt, decât să las sau a se înșela cei viitori cu strălucirile cele nălucite, sau a nu ști cauza schimbărilor celor în veacul meu întâmplare; căci fiind cunoscută cauza acelor, mai lesne apoi, la vremea sa, se vor putea aduce iarăși la statul lor cel dintâi cele acum rău strămutate, și gata sunt, de voi fi poftit spre aceea, deosebit a le adevăra"¹⁵. Maior pune astfel în lumină, pe lângă o acută responsabilitate în fața posterității, sensul profund al demersului său: de a contribui la restituirea formei originale "*a celor rău strămutate*", de a dezvălui schimbările la care fusese martor. Despre aceste schimbări și explicația deosebitei importanțe ce li se acordă va fi vorba în continuare.

Procesul de organizare al Bisericii unite - așa cum este reflectat în lucrarea mai sus-amintită - cunoaște o primă fază - tranzitorie - anterioară episcopatului lui Ioan Bob: organizarea consistoriului episcopal în timpul lui Petru Pavel Aron. Conform diplomei imperiale din 1738 acesta trebuia să suplinească capitulul, iar călugării din mănăstirea "Sfânta Treime" să țină locul canonicilor. Pe această cale soborul eparhial era substituit în atribuțiile sale de noul organism. Dar reticența lui Maior nu se îndreaptă împotriva instituției ca atare, cu toată importanța ce o acorda soborului, ci a modului criticabil de desfășurare a proceselor în cadrul acestui consistoriu, datorită subiectivismului episcopului și consilierilor săi, aici fiind vizat direct Ioan Bob. Mai mult, chiar prezența teologului iezuit, deși constituia un obstacol în extinderea unirii, este apreciată pentru că asigura obiectivitatea sentințelor prin rolul său hotărâtor în luarea deciziilor. De aceea regretă în mod evident dispariția lui¹⁶.

Cel care va orienta cu fermitate Biserica unită spre o organizare de model catolic va fi episcopul Ioan Bob. Nu putem ști dacă el a avut această intenție încă de la instalare. Probabil că nu, dacă luăm în considerare acuzele de nepotism pe care i le aduce Petru Maior: "... în anii dintâi ai vlădiciei sale fu mult lipit cu inima către rudeniile sale: le da bani, le cumpăra, în Bălgrad, case..."¹⁷. Dar foarte curând episcopul va conștientiza necesitatea urgentă a luării unor măsuri.

În condițiile politicii antimonahale a lui Iosif al II-lea erau afectate direct atât administrarea eparhiei, cât și buna desfășurare a învățământului și chiar subzistența clerului secular, dat fiind că numărul călugărilor scădea, iar clericii de mir, cu o educație aleasă dobândită în seminariile Imperiului, nu se puteau bucura de beneficiile și funcțiile înalte rezervate doar călugărilor¹⁸. Deși episcopul nu avea nici el prea mare stimă pentru viața monahală, va ajunge să regreta faptul că monahii nu-și mai puteau îndeplini atribuțiile administrative, didactice și pastorale, prin care - așa cum chiar el sublinia în cuvântul rostit la

¹³ Octavian Bârlea, *Ex historia romena: Ioannes Bob, Episcopus Fagarasiensis (1783-1830)*, Freiburg, 1951, p.202.

¹⁴ *Ibidem*, p. 202-203.

¹⁵ Petru Maior, *op. cit.*, din *Cuvânt înainte*.

¹⁶ *Ibidem*, p. 230-233.

¹⁷ *Ibidem*, p.233.

¹⁸ O. Bârlea, *op. cit.*, p.220-221.

festivitatea de instalare a canonicilor - aceștia aduseseră "mult rod duhovnicesc...în norod și în preoți"¹⁹.

Ca urmare se va hotărî să strângă capitalul necesar îmbunătățirii situației clerului și, mai târziu, a întemeia capitulul care să îndeplinească funcțiile încredințate până atunci călugărilor, la fel ca în celelalte episcopii catolice. Mai ales că avea în fața ochilor modelul de organizare al episcopiilor unite de Oradea și Muncaci, dotate deja cu capitulul, iar îndemnuri în acest sens îi puteau veni de la secretarul gubernial Oros - român unit²⁰, de la episcopul catolic Martonffy Jozsef, sau chiar - în mod indirect cel puțin - de la împărat²¹. Maior însuși subliniază că, în ultimii ani, episcopul, "adunând bani, nu da nimănu" și remarcă deosebita sa sobrietate în alimentația zilnică²².

Dar, între timp, va începe să introducă clerici seculari în consistoriu, cu funcții administrative și didactice, remunerându-i din beneficiile mănăstirii²³. Apoi va institui mai multe burse în seminariile din Alba Iulia, Târgu-Mureș și Cluj²⁴. Iar când va avea suficiente disponibilități financiare, va face demersurile necesare pentru înființarea capitolului.

Acesta este creat prin diploma imperială din 6 martie 1807 și confirmat prin bula papei Pius al VII-lea din 1 decembrie același an²⁵. Prin prevederile acestora capitulul era constituit din șapte canonici, dintre care unii funcționau și ca profesori la seminarul din Blaj. Între cei desemnați de episcop se numărau clerici de înaltă cultură, majoritatea cu studii teologice la Viena, - în colegiile Sfânta Barbara, Pazmaneum și la seminarul Sfântul Ștefan - sau în Ungaria - la Agria și Pojon: Dimitrie Caian sen., Avram Meheși, Ioan Para, Vasile Filipan, Ioan Nobili, Dimitrie Vaida, Dimitrie Caian jun.²⁶

În aprecierea motivelor care l-au determinat pe episcop să întemeieze capitulul, Petru Maior trece peste principala cauză a împuținării numărului călugărilor - nu putea acuza politica imperială! - și îl învinovățește doar pe Ioan Bob. Ceea ce nu-l împiedică să exprime cuvinte de laudă la adresa aceluiași ierarh: "Însă, precum mai-nainte au stat săborul vlădicesc din călugări, așa bine au făcut Ioan Bob, că au făcut capitulum și săbor din preoți de mir. Pentru că, măcar că după legea grecească de multe veacuri acum este datină ca săborul arhieresc să fie din călugări, totuși, după firea lucrurilor și după rânduiala ierarhiei cea veche, cădînta aceasta e a preoților celor de mir, iară nu a călugărilor"²⁷.

În mod semnificativ, Maior pune aici "firea lucrurilor" și "rînduiala ierarhiei cea veche" mai presus de "legea grecească". Dacă raportăm această observație la opinia sa favorabilă despre consistoriu și - în parte - despre teologul iezuit, putem înțelege cât de sinceră era aderența lui la programul de reorganizare a Bisericii unite în spiritul Reformei catolice. Bineînțeles, el își va apăra aici și propriile poziții și convingeri, ca și cleric de mir care nu agreea viața monahală. Însă regretul exprimat în continuare față de decăderea mănăstirii din Blaj are un sens mai profund decât situarea pe o poziție favorabilă sau nu statutului monahal: "Drept că lucru mai de dorit și mai de folos românilor nu ar fi decât ca iarăși să se întemeieze mănăstirea aceea a Blajului... și să se primească întrînsa 11 călugări, bărbați bine învățați și carii să aibă râvnă spre procopsirea tinerilor; în grija acestora să se dea shoalele. Însă să nu fie de vlădica urgisiți și ocărăți, ci mai vîrtos pîrtiniți, ca aceia de la a cărora nevointă întru învățătura tinerilor pusă, atîrnă

¹⁹ Înștiințare despre rădicarea capitolului în Blaj, Blaj, 1808, apud *Bibliografia românească veche*, vol. II, nr. 733, p.522. Aici spunea, reluând prevederile diplomei fundanționale din 1738 și referindu-se la îndatoririle celor 11 călugări: "Aceia ca arhierelui să-i fie de ajutoi întru toate lucrurile și grija episcopii; pe norod, în cât le va ajunge puțința, să-l învețe, pe preoți să-i îndrepte și pe tineri în școale întru învățatură să-i deprindă...".

²⁰ O. Bârlea, *op. cit.*, p. 221-222.

²¹ P. Maior, *op. cit.*, p.234-235.

²² *Ibidem*, p. 234.

²³ Aceștia apar în consistoriu - după informațiile noastre pentru prima dată în anul 1796. Vezi *Schematismus dicasteriorum et officialium Magni Principatus Transilvaniae pro anno MDCCXCVI*, Claudiopoli, cf. O. Bârlea, *op. cit.*, p. 221.

²⁴ Petru Maior, *op. cit.*, p. 234.

²⁵ Documentele sunt reproduse de Petru Maior în *op. cit.*, p. 235 sqq. (nota a) și 249 sqq. (nota a). Despre problema întemeierii capitolului vezi și Al. Grama, *Istoria Bisericii românești unite cu Roma de la începutul creștinismului până în zilele noastre*, Blaj, 1884, p. 150-154.

²⁶ Vasile Hossu, *Seria capitularilor, în Sematismul veneratului cler al Arhidiecezei metropolitane greco-catolice române de Alba Iulia și Făgăraș, pre anul Domnului 1900. De la Sânta Unire 200*, Blaj, 1900, p. 64-67.

²⁷ P. Maior, *op. cit.*, p. 244-245.

fericirea clirului și a neamului"²⁸.

Este prezent aici idealul luminării poporului prin cultură, un ideal la îndeplinirea căruia clerul trebuia să-și aducă contribuția, depășindu-și atribuțiile sale duhovnicești. Era introdus, pe această cale, în cadrul confesional structurat după principiile Reformei catolice, elementul esențial al luminismului Școlii Ardelene: cel național. De aceea reproșează lui Ioan Bob neglijarea înfăptuirilor lui Inochentie Micu, antecesorul său, căruia nu-i urmasse exemplul de dăruire pentru interesele naționale: "Acea este nesuferit, ca despre vlădica Inochentie Clain, după atâta osteneală și cheltuială cu care el au câștigat această moșie vlădicească și călugărească din care de-a gata au cules acea cumplită comoară Ioan Bob, nu mai mult vrea să cunoască, fără că și el au locuit în moșia aceasta..."²⁹.

Putem distinge deci complexitatea opțiunii lui Maior pentru Reforma catolică: el aderă la noua organizare de model catolic în măsura în care aceasta nu atingea în mod esențial "legea grecească". Pe de altă parte, el aduce o dublă amendare cadrului confesional al Reformei catolice, ca urmare a formației sale luministe³⁰: tendința de laicizare și democratizare, evidentă în argumentarea prin "firea lucrurilor" ca guvernarea diocesei să aparțină clerului secular, aici fiind influențat și de lecturile janseniste; punctul de vedere național în care integrează atât rolul cultural al mănăstirii Blajului, cât și străduințele episcopului Inochentie Micu în folosul bisericii sale. Și mai trebuie adăugat un element de civilizație: opoziția, de pe pozițiile unei gândiri moderne, față de vestimentația monahală impusă de Ioan Bob canonicilor, acesta aplicând de fapt ad litteram prevederile Reformei catolice care generalizau portul sutanei³¹: "Pre urmă, și aceea însămnăm, că alte neamuri au răs de acea poruncă carea o-au pus vlădica Ioan Bob..., ca canonicul niciodată să nu umble în haine de mătăasă, au răs, zisei, alte neamuri, și au zis că românii preste tot locul trebuie să-și arate prostia... Iară acela e lucru nesuferit, că, precum mai înainte au fost călugării în locul canonicilor, așa acum el face să fie canonicii în locul călugărilor, adevă îi silește să umble cu rasă călugărească, și nu cu haina deasupra cum poartă preoții cei de mir în Țara Ungurească, și neuniți și uniți, tocma și canonicii întră uniți"³².

Cea mai mare atenție o acordă însă, ca și în *Protopopadichia*, instituției protopopiale, pentru că aceasta era, prin excelență, deținătoarea tradițiilor Bisericii românești și reprezenta continuitatea cu perioada dinainte de realizarea unirii religioase, care nu este văzută ca o ruptură. *Istoria Bisericeii românilor* reia o mare parte din problemele tratate în lucrarea anterioară. Dacă însă acolo reproșurile la adresa lui Ioan Bob pentru schimbările introduse erau mai voalate, acum atacul este direct și fără menajamente.

Astfel, episcopul încearcă, în anii 1792-1793, să micșoreze atribuțiile judiciare ale protopopilor - ca urmare, desigur, a abuzurilor acestora - și să le reimpună unele obligații fiscale, care nu se mai respectau, către scaunul episcopal, cu scopul de a găsi resursele financiare ce-i erau necesare³³. Se va lovi însă de o puternică împotrivire, al cărei exponent este Petru Maior, cel care urmărea cu foarte mare atenție toate acțiunile episcopului, atribuind, în textul *Istoriei*, intervențiile sale unui oarecare "protopop bătrân"³⁴.

²⁸ Ibidem, p. 245.

²⁹ Ibidem, p. 248.

³⁰ Pentru semnificația națională a operei lui Petru Maior vezi Pompiliu Teodor, *Petru Maior: Aufklärung și națiune*, în *Fragmentarium iluminist*, Cluj, 1972, *passim* și Maria Protase, *Petru Maior: un ctitor de conștiințe*, p. 196-199.

³¹ Jean Delumeau, *op. cit.*, p. 266.

³² P. Maior, *op. cit.*, p. 252-253. În continuare arată "sminteala" ce poate rezulta din această măsură: "... având canonicii lăcașurile sale răspândite prin oraș, și văzând oamenii cei streini, care știu că călugării șed în mănăstire, că dimineața, până în ziuă, ies bărbați cu haină călugărească îmbrăcați, unul dintr-o casă, altul dintr-altă casă din oraș, și se adună la biserică în mănăstire, lesne din văzuta rasă se pot aluneca să judece că aceia întru adevăr sunt călugări și preste canonul călugăresc au mas afară de mănăstire". Un asemenea caz aminteste J. Delumeau, în Franța, dar la începutul sec. XVII. Vezi *op. cit.*, p. 266.

³³ P. Maior, *op. cit.*, p. 305-306. Trebuie menționat că Maior interpretează, în general, în mod rău-voitor străduința episcopului de a acumula capital. Dar mijloacele deseori criticabile folosite de acesta și secretul păstrat asupra intențiilor sale explică îndestul poziția istoricului.

³⁴ "Deci, în săbătorul mare cel din anul 1792... [Ioan Bob] certă pre protopopi că nu trimit gloabele la scaunul arhieresc. La care a lui vorbă cei mai mulți protopopi, nefiind în vârstă ca aceea veche, cât să fi ajuns mai sus-zisul obicei, nici dându-se până aci de la vlădica Ioan Bob ceva poruncă în treaba aceea, se mirară de vorba vlădicului și nu pricepură ce vrea vlădica cu acele cuvinte. Iară un protopop căruia era cunoscut zisul obicei răspunse ...". Citatul este foarte semnificativ și nu mai necesită

Mai târziu, când nu va mai avea posibilitatea să se exprime în sobor, el îi va scrie direct lui Bob, expunându-și convingerile în legătură cu atribuțiile protopopilor în chestiunile matrimoniale și cu dreptul lor de a introduce preoții în parohii³⁵. Dacă în unele cazuri episcopul a fost nevoit să cedeze, înseamnă că opoziția lui Maior nu a fost singulară. El îi conferă însă un sens profund, justificându-și intervențiile în cel mai pur spirit galican, de pe pozițiile înaltei culturi deținute: "Că protopopul acesta, simțind plecarea lui Ioan Bob spre aceea, ca să facă grele schimbări și strămutări în tocmelele cele bisericești cu care au trăit până acuma românii uniți din Ardeal și care sunt de obște în Biserica grecească, și știind că aceea niciodată n-au fost slobod unui arhiereu a face, nice s-au obișnuit a naște urmări plăcute o îndrăznire ca aceasta, cu atâta mai primejdios lucru au socotit a fi să se îngăduiască aceasta lui Ioan Bob, că nu e mare teolog și întru tocmelele Bisericii Răsăritului și întru toate vechimile bisericești e puțin cunoscători și cu totul înecat în grijile economiei, întru carea singur și sfătui bine..."³⁶.

Cu o extremă virulență reacționează Maior mai ales la modificările introduse de Ioan Bob în cadrul instituției protopopiale. Referindu-se la funcțiile noi de vice-protopop, inspector, administrator și notar spune: "Titule sunt aceste neuzite în Biserica grecească, nice în Biserica românilor nu s-au auzit până în veacul nostru ... A lui Ioan Bob aflare sunt aceste titule străine de legea grecească și de datina Bisericii românilor ..." ³⁷.

Acum nu mai putea fi vorba în nici un caz de o reformare care să poată fi acceptată mai mult sau mai puțin, din moment ce era lezată însăși integritatea funcției protopopiale. Gravă apare nu atât instituirea acestor noi demnitari, pentru că "aceia ... toată deregătoria protopopească o poartă întocma ca protopopii cei adevărați întru toate, nice nu au mai puțină putere decât protopopii ...", ci consecința introducerii lor: "... totuși, fiindcă titula nu le este curat de protopopi, [episcopul] îi lapădă, după singura zburdarea sa, când vrea și îi strămută dintr-un loc într-altul"³⁸. Pe această cale era afectată chiar "legea uniților", căci episcopul inspirându-se și din organizarea luteranilor, care schimbau decanii la trei ani, o va transforma într-o "coleșă de multe mestecături", dacă i se va permite ca, "după nălucirea sa să răstoarne vechile tocmele ..." ³⁹.

Cauza acestei poziții atât de dure se clarifică în continuare când vorbește despre divizarea protopopiatelor: "Nu-i ajunse ... lui Ioan Bob acea strămutare de ocară, ci și protopopiaturile, făcând câte trei din unul, fără cumpăt le înmulți, ca să aibă mai mulți vițe-protopopi și notari. Pre carii, măcar că i-au vestit prin Schematismus, nu la toți le-au dat încă puterea lucrării protopopești"⁴⁰. Deși păstrează tăcerea asupra propriei opinii, preferând să recurgă la interpretările altora și să-și exprime doar părerea că ar trebui să se revină "la statul cel de demult", aluzia sa este limpede: prin măsurile luate, episcopul subminează puterea protopopilor pentru a-și putea atinge interesele personale și ale apropiaților lui. Pericolul era foarte grav: desființând autonomia protopopiatului și supunând pe protopopi voinței discreționare a episcopului, nu numai că se încălcau canoanele răsăritene, dar se primejduia cauza națională.

Deseori sugerat, conflictul ce opunea o bună parte a clerului înalt episcopului și care se manifestase acut în anii 1790-1792, se subînțelege și în acest caz. De aceea este criticat Bob pentru neglijarea misiunii pastorale⁴¹ - înțeleasă desigur în sensul acțiunii lui Inochentie Micu -, iar străduința lui Dimitrie Caiian, principalul consilier al episcopului, de a-i convinge pe viitorii preoți, încă din seminar, despre netemeinicia puterii protopopilor, a trebuit să primească o replică relevantă: "Așa este, pre

comentarii (*Ibidem*).

³⁵ *Ibidem*, scrisorile din: 9 martie 1802, p. 311 *sqq.* (nota a); 14 oct. 1802, p. 319 *sqq.* (nota a); 22 iun. 1803, p. 334 *sq.*; 4 aug. 1804, p. 336-341. Ultimele două sunt redată în text pentru că autorul le atribuie o deosebită importanță: una datorită fermității cu care sunt apărute atribuțiile protopopiale față de schimbările ce ar leza însăși Biserica și "legea" - fiind subliniată apartenența instituției ecleziastice românești la "Biserica grecească" pentru a argumenta autonomia sa în cadrul lumii catolice; cealaltă deoarece dezvăluie erorile săvârșite de cancelaria episcopală și de episcop însuși în redactarea corespondenței, remarcându-se și prin limbajul acid.

³⁶ *Ibidem*, p. 321-322. În continuare își justifică intervențiile "sângur din dragostea dreptății și adevărului".

³⁷ *Ibidem*, p. 328-329. În legătură cu aceasta va trimite o nouă scrisoare episcopului, în 13 oct. 1802 (vezi nota a).

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ *Ibidem*, p. 332.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 333.

⁴¹ *Ibidem*, p. 334.

protopopii noștri să nu-i băgăm în samă, de la scaonul vlădicesc, cum vedem că sunt stările împrejur, nici o nădejde nu poate fi de ajutori; apoi cine ne va apăra ?"⁴².

În rest, istoricul interpretează destul de subiectiv intențiile superiorului său. În fond, acesta nu dorea decât să perfecționeze organizarea bisericească în concordanță cu necesitățile timpului și progresele culturale ale clerului⁴³. Urma modelul Reformei catolice fără a intenționa prin aceasta să "latinizeze" Biserica unită. Înaintea lui episcopii Atanasie Rednic și, mai ales, Grigore Maior, inițiaseră aceste schimbări⁴⁴, ceea ce istoricul nu putea recunoaște, datorită semnificației naționale acordate acțiunii misionare a antecesorului lui Ioan Bob.

De altfel, Maior nu se ridică decât împotriva schimbărilor ce-i păreau că afectează, într-un fel sau altul, interesele naționale. În acest sens, între "titulele străine ... de datina Bisericei românilor" nu amintește și pe vicari, instituiți tot de Ioan Bob⁴⁵. Delimitarea de acțiunile superiorului său se face din perspectivă națională, negându-se orice legătură a acestora cu programul Reformei catolice sau cu alți factori exteriori și transferându-se totul pe planul subiectiv al unor intenții răuvoitoare. Legarea atribuțiilor protopopilor de condițiile unirii religioase este cât se poate de concludentă: "De unde, nimene nu se cade să se înșele că doară împăratul sau papa au întărit cugetul lui Ioan Bob asupra cădițelor protopopești, și clirul totdeauna are cale a cerca mai sus, ca nimene să nu îndrăznească a băga altele, afară de cele cunoscute patru puncturi întră românii cei uniți din Ardeal"⁴⁶.

În fine, pe lângă problemele interesând guvernarea Bisericii și ierarhia ecleziastică, este discutat, în *Istoria Bisericei românilor* și statutul juridic al episcopiei Făgărașului, chestiune de cea mai mare însemnătate pentru relevarea conținutului prin excelență galican al disertației lui Petru Maior. După ce contestă orice justificare a supunerii episcopiei românești față de arhiepiscopia de Esztergom⁴⁷, el trage singura concluzie posibilă: "Frumoasă alsăuire era românilor uniți din Ardeal această neatârnavare ce era rămășiță și arătată dovadă a arhiepiscopiei românilor ceii vechi din Alba Iulia sau Bălgrad"⁴⁸.

Cel care aduce o gravă atingere acestei autonomii este tot Ioan Bob, datorită subiectivismului dovedit în judecarea lui Chiril Țopa, vicarul Hațegului⁴⁹. Neîntâlnit cu sentința consistoriului episcopal, acesta va apela la consistoriul arhiepiscopului primat al Ungariei, "socotind ... că mai de folos este românilor uniți să pață ceva scapăt scaonul vlădicesc întru volnicia sa, decât prin scaonul acela să se strice bărbații cei vrednici și harnici, carea nu de puțină scădere ar fi clirului și neamului românesc..."⁵⁰.

Maior nu-l poate acuza pe Bob că nu a ținut seamă de statutul autonom al episcopiei sale, deoarece el se opune rejudecării procesului prin apel, "nefiind obicei, nici până aci vro pildă, ca, de la consistoriul episcopesc din Blaj să se mute undeva legea, și airea să se caute dreptate ..." ⁵¹. Dar condamnarea este cu

⁴² *Ibidem*, p. 336. Deși acest pasaj seamănă foarte mult cu modul de exprimare al lui Maior, el caracterizează foarte bine situația.

⁴³ Despre această problemă vezi Al. Grama, *op. cit.*, p. 185 și, mai pe larg, Idem, *Instituțiunile calvinesci în Biserica românească din Ardeal, fazele lor în trecutu și valoarea lor în prezente*, Blaj, 1895, p. 237-241, și O. Bârlea, *op. cit.*, p. 183-184 (nota 218). Consultarea șematismelor din perioada episcopatului lui Ioan Bob ne-a condus la concluzia că numărul vice-arhidiaconilor crește constant, în anul 1804 el depășind pe cel al arhidiaconilor, iar în anii următori ajungând să constituie majoritatea absolută. În legătură cu administratorii și inspectorii nu se poate constata o creștere regulată, însă notarii se înmulțesc începând cu anul 1811. Vezi *Schematismus dicasteriorum et officialium Magni Principatus Transilvaniae pro anno MDCCCIV*, Cibinii și *Calendarium novum ad annum MDCCCXI. In usum Magni Principatus Transilvaniae et Partium adnexarum*, Cibinii.

⁴⁴ Al. Grama, *op. cit.*, p. 239-240 și O. Bârlea, *op. cit.*, p. 216-217 (nota 139).

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ P. Maior, *op. cit.*, p. 344. Tot aici vorbește despre intenția lui Ioan Bob de a împărți eparhia în decanate care să fie încredințate canonicilor. Acest plan nu va fi însă dus la îndeplinire.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 253-257.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 257.

⁴⁹ Despre el vezi Iacob Radu, *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913, p. 118-121 și Giorge Pascu, *Istoria literaturii române din secolul XVIII*, vol. III, *Epoca lui Clain, Șincai și Maior*, Iași, 1927, p. 90-91. Personalitate remarcabilă a vremii sale, cu studii teologice la Buda, Agria și Viena, acesta a participat la mișcarea de emancipare națională și citea literatură franceză, cum o dovedește lista de cărți din testamentul său (publicat de Iacob Radu, *op. cit.*, p. 389-392).

⁵⁰ P. Maior, *op. cit.*, p. 258.

⁵¹ *Ibidem*, p. 257-258.

atât mai severă cu cât, prin subiectivismul și injustețea sa, episcopul nu numai că nedreptățește pe "bărbații cei vrednici ai neamului românesc", ci pune în pericol chiar autonomia Bisericii. Această nouă schimbare trebuia prevenită pentru că "românilor ... nemica nu s-au obicinuit a le cădea așa cu greu decât schimbarea în lege și în cele bisericești"⁵².

În discursul rostit cu prilejul instalării în scaunul episcopal, Ioan Bob vorbește despre "mulțimea răutăților ce să lățesc" în vremea sa: "... că foarte mulți înnoitori, amăgitori, de toate laturile să ivesc ... carii zic că nimica nu să cade a crede fără numai ce cu slabă cuvîntarea minții sale cei omenești li să pare a fi adevărat și luminat, mulți neștiind nici cele mai dintâi temeiurile creștinătății, sau fiind dați vieții cei rele cu gloata în multe feluri de împărachieri, să dezghină și își închipuiesc dogme după plăcerea sa, alții mai numai în post își pun mîntuirea sa ..., iar alții cu gol și deșert nume că să chiamo pravoslavnici să măresc, unii lăsînd poruncile lui Dumnezeu, urmează amăgitoare și deșartele obiceiuri ale mai marilor săi ..." ⁵³.

Delimitându-se de libertatea de gândire a secolului, el se situează pe pozițiile Reformei catolice. Atacul său împotriva raționaliștilor, heterodocșilor, a celor care neglijează normele vieții creștine, este cel general sesizabil în lumea catolică, după conciliul de la Trent, cu scopul renovării comportamentului religios, al remodelării credincioșilor și, nu în ultimul rând, al recuceririi teritoriului pierdut în fața Reformei⁵⁴. Tocmai în acest plan, al formației religioase a clerului, ca și în cel instituțional, va încerca Ioan Bob să-și îndeplinească atribuțiile de ierarh, nesimțind o chemare deosebită pentru activitatea misionară.

În același discurs de instalare, adresându-se călugărilor din consistoriu, episcopul spune: "întu voi am nădejdea mea, cucernicilor frați și împreună cu mine lucrători prea iubiți! De veți face cu bun adevăr cele ce sunt ale deregătoriei voastre, de o parte foarte mare a grijei mele mă izbăviți. Să fie lumina lumii, pildă ... portul vostru, umblarea, cuvîntul, petrecerea și celelalte toate să fie cu cuviință ... slujba noastră să fie fără de prihană ... întu multă răbdare, în necazuri, în nevoi, în strânsori, în ostenele, în privegheri, în posturi, în curățenie, în știință, în bunătate, întu Duhul Sfânt, în dragoste nefățarnică ..." ⁵⁵.

Apoi se adresează clerului parohial: "Voi sînteți nădejdea neputinții mele și ajutorul meu, iubiților fii carii prin țară împrăștiați turma Domnului ... o pașteți ... Credeți fiilor că micșorarea evlaviei în norod, călcarea poruncilor lui Dumnezeu și răutatea lor să pricinuiască din neauzul cuvintelor dumnezeiești"⁵⁶. În încheiere se adresează credincioșilor cu învățături de credință și îndemnuri la respectarea bunelor moravuri și a obligațiilor fiecăruia.

Este schițat astfel un program concordant - cât se poate de evident - Reformei catolice. Grijă pentru demnitatea, austeritatea și modestia clerului, pentru pregătirea lui religioasă, constituie o trăsătură esențială a mișcării de renovare a catolicismului. La fel, atenția acordată credincioșilor și, mai ales, accentul deosebit pus pe predică⁵⁷.

În această încercare de renovare, episcopul a fost ajutat de clerul înalt, cu o foarte bună pregătire teologică, acumulată în mari centre culturale europene. Materialul documentar demonstrează cât de mare este contribuția, de exemplu, a protopopului Petru Maior, în reglementarea comportamentului clerului parohial și a diverselor probleme ivite, bineînțeles prin colaborarea cu episcopul⁵⁸. Pe de altă parte, lucrarea *Protopopadichia* reflectă cum nu se poate mai limpede aderența convinsă a lui Maior la programul de renovare propus de Reforma catolică, prin înfățișarea datoriei protopopilor de a inspecta bisericile supuse, comportamentul și moravurile clerului și credincioșilor, chiar cunoștințele religioase ale acestora din urmă și a datoriei de a predica în bisericile aflate sub jurisdicție.

⁵² *Ibidem*, p. 265.

⁵³ *Cuvînt carele Măria Sa Prealuminatul și Preașfințitul Domn Ioan Bob, vîdicul Făgărașului și a toată Țara Ardealului și Părților ei împreunate l-au avut în zioa instelației...*, 1784, iunie, 30, (*Bibliografia românească veche*, vol. II, nr. 467, p. 286). Exemplarul consultat se află la Biblioteca Academiei Române filiala Cluj, cota C.R.V. 64 (nenumărat).

⁵⁴ J. Delumeau, *op. cit.*, p. 274-292.

⁵⁵ *Cuvînt* ... (vezi nota 53).

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ J. Delumeau, *op. cit.*, p. 52, 57-60 și 262-274.

⁵⁸ Cf. Nicolae Albu, *Petru Maior. Scrisori și documente inedite*, București, 1968, *passim* și Idem, *Date noi privitoare la viața și activitatea lui Petru Maior*, în *Revista Arhivelor*, an XLVIII, vol. XXXIII, 1971, nr. 4, *passim*.

Dar există în această lucrare și alte aspecte, necultivate și mai ales neagreate de Ioan Bob: afirmarea drepturilor clerului parohial, și în mod special ale protopopilor, de a alege și judeca pe episcop, de a participa la întrunirile soborului mare, de a nu putea fi destituiți decât după judecarea în cadrul soborului mare. Aceste privilegii își găseau fundamentarea în dezvoltarea istorică anterioară a instituției protopopiale la românii din Transilvania, în măsură să-i confere, prin influența protestantismului, un statut aparte, dar erau și un rezultat al profunde influențe a ideilor galicane și janseniste, prin afirmarea drepturilor clerului inferior⁵⁹, în ultimul caz, deși istoricul subliniază repetat că ele erau "*de obște în Biserica grecească*". Or, Ioan Bob era foarte reticent față de aceste idei novatoare și, în al doilea rând, încerca să restaureze drepturile episcopatului. Desigur, această restaurare - iarăși un principiu esențial al Reformei catolice⁶⁰ - era cerută de abuzurile de putere ale protopopilor. Dar, făcută adeseori cu o deosebită severitate, ea nemulțumea⁶¹, fiind privită ca o atingere adusă instituției însăși.

Astfel, sunt puse în evidență cele două instituții ecleziastice a căror vătămare nu putea fi permisă protopopiatul, înfățișat ca depozitar al unei tradiții care îi conferă o valoare națională, și soborul mare, care este privit ca un adevărat for de reprezentare națională, într-un moment politic semnificativ, cel al mișcării "Supplex"-ului. Importanța lor crește pentru că rămân singurele elemente de legătură cu trecutul național din cadrul organizării instituționale a Bisericii românești, în condițiile în care episcopul, prin schimbările introduse, amenința să transforme unirea religioasă într-o adevărată ruptură.

Devine sesizabilă o diferențiere netă de poziții: de o parte episcopul, promotor al unei noi organizări instituționale în spiritul Reformei catolice, dar fără nici o considerație pentru ceea ce depășea sfera confesională și se integra celei naționale; de cealaltă parte, un număr însemnat de reprezentanți ai clerului înalt, adepți și ei ai Reformei catolice, dar care adăugau programului generos al acesteia ideile galicane, janseniste, teoria conciliară, toate îmbrățișate pentru că serveau cauza națională, deși nu lipsesc și alte motivații. În rest, în planul confesional, nu există diferențe mari de opinii.

Un caz semnificativ în acest sens îl constituie atitudinea lui Maior față de conciliul tridentin. Acceptat, în esență, ca și program de renovare, el putând servi și la ridicarea culturală a clerului și poporului, este respins cu fermitate ori de câte ori ar putea aduce vreo atingere, prin prevederile sale, obiceiurilor Bisericii Răsăritului sau "legii grecești". Românii, spune Maior, "ca cei ce sunt de lege grecească", nu sunt supuși hotărârilor conciliului tridentin⁶². Și în altă parte: "[Rânduielele săborului de la Trident] niciodată n-au fost primite întră românii uniți din Ardeal, nice împărăția niciodată n-au cugetat a sili pre românii cei uniți din Ardeal ca să primească rânduielele săborului de la Trident"⁶³. Cu atât mai puțin putea accepta creșterea puterii episcopului și micșorarea celei a protopopilor, în concordanță cu prevederile tridentine.

Influența cu deosebire a galicanismului este explicabilă datorită momentului politic în care ne aflăm - perioada imediat următoare mișcării "Supplex"-ului, deși este evident că *Istoria Bisericeii românilor* se raportează deseori chiar la această mișcare. Pe de altă parte, ea este rezultatul evoluției istorice anterioare, în cadrul căreia secolul XVII și începutul celui de-al XVIII-lea reprezintă etape esențiale. Astfel, pe coordonatele unei istorii ecleziastice comune, se realizează apropierea de românii ortodocși ca urmare a imperativelor mișcării de emancipare națională. În plus, la aceasta contribuie anticonfesionalismul și ideea toleranței religioase promovate în scrierile lor istorice de cărturarii Școlii Ardelene.

La acest nivel de interpretare putem surprinde adevăratele semnificații ale conflictului dintre Petru Maior și episcopul Ioan Bob. În *Istoria Bisericeii românilor*, eliminând orice motivație subiectivă, Maior justifică intervențiile repetate ale "bătrânului protopop", "care de mulți ani n-au încetat ... a scrie către vlădica Ioan Bob și la scaonul lui... întru povățuire", "nu din ceva mânia", pentru că "numai din răvna adevărului, a dreptății și a binelui de obște s-au încumătat a se pune împotriva lucrărilor lui Ioan Bob, cu

⁵⁹ Cf. J. Delumeau, *op. cit.*, p. 172-173.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 52-56.

⁶¹ Cf. O. Bârlea, *op. cit.*, p. 219-220.

⁶² P. Maior, *op. cit.*, p. 311.

⁶³ *Ibidem*, p. 255.

nădejdea că doară, doară se vor întrema lucrurile spre mai bine și vor veni la măsura cea canonică⁶⁴.

Dimitrie Vaida mărturisește chiar mai explicit diferența de atitudine dintre cei doi: "... avînd istoricul cunoștință a rînduieiilor bătrîne, care după statul și obiceiul vremii trecute era întocmite, voind mai tare de acelea să să fie, poruncile de acum, care după obiceiurile și stările vremii impregiur de acum să întocmia, nu așa bucuros, și nu fără ceva răspundere îndărăpt le primea..."⁶⁵.

În același spirit este relevantă replica lui Maior din *Răspuns la cârtire...* care vizează implicit raporturile cu românii ortodocși: "... atîta suntem detori a sta pe lângă rînduialele Bisericeii cele vechi, spre depărtarea împărăchierii și a neunirei, carea mai curând nu se naște decât din strămutarea rînduialelor Bisericii celor vechi..."⁶⁶.

Istoria Bisericeii românilor, scriere de maturitate a lui Petru Maior, se definește astfel ca o operă de mare valoare, în care se resimte influența diverselor curențe de gândire ale vremii, dar ea se integrează, în același timp, într-o activitate istoriografică concordantă preocupărilor europene, care a acordat un interes constant istoriei ecleziastice. Ea are și o profundă semnificație națională, aducând în discuție și fundamentând istoric idei esențiale continute în programul mișcării de emancipare națională. În același timp, sub raport documentar se transmit posterității informații esențiale despre procesul - deseori tensionat - de organizare instituțională a Bisericii unite în timpul episcopului Ioan Bob. Martor al istoriei trecute și al timpului său, Maior se dovedește a fi, după expresia lui Nicolae Iorga, "un bătrîn prin experiență al nației sale".

DANIEL DUMITRAN

DIE HISTORIOGRAPHIE DER AUFKLÄRUNG ÜBER DIE INSTITUTIONELLE EVOLUTION DER RUMÄNISCHEN UNIERTEN KIRCHE IN DER ZEIT DES BISCHOFS IOAN BOB

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Arbeit untersucht den institutionellen Erneuerungsprozeß der unierten Kirche nach dem Bild der katholischen Reformation am Ende des 17. und am Anfang des 19. Jahrhunderts, wie er in der rumänischen Historiographie widerspiegelt wird. In diesem Sinne ist das Werk *Die Geschichte der rumänischen Kirche*, 1813 von Petru Maior geschrieben, einer der wichtigsten Anhaltspunkte. Es rezipiert die galikanischen und jansenistischen Ideen, die die Autonomie des unierten Bistums von Fogarash im Rahmen der katholischen Kirche begründen.

Die Organisation des bischöflichen Konsistoriums, die Gründung des Kapitulum, die Befugnisse der Protopopen, das juristische Statut des Fogarascher Bistums, die geistliche Remodellierung des Klerus und der Gläubigen - alle aus einer historiographischen Perspektive - sind die wichtigsten Aspekte unserer Analyse.

Die Schlußfolgerungen der Untersuchung zeichnen Petru Maiors Stellung zum Erneuerungsversuch der Kirche gegenüber aus. Seine Meinungen sind eigentlich charakteristisch für die Option eines bedeutenden Teils des hohen Klerus, der die Entwicklung der unierten Kirche zu einer nationalen Institution der Rumänen aus Siebenbürgen wünschte.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 342.

⁶⁵ *Cuvânt către cetitoriu*, Biblioteca Academiei Române filiala Cluj, cota Ms. rom. 212, p. 5v (editat de Nicolae Albu în *Limbă și literatură*, XXVI, 1970, p. 122-131).

⁶⁶ *Răspunsul la cârtirea carea s-au dat asupra persoanei lui Petru Maior, autoriului Istoriei ceii pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1814, p. 30.